

Metacognició i històries de vida lingüística en els processos de formació del professorat

Juli Palou i Montserrat Fons

Data intervenció: dijous 20 de novembre	Hora: 12.00 – 12.30	Sala conferències
---	---------------------	-------------------

El propòsit principal dels processos de formació del professorat és crear nous marcs interpretatius, l'elaboració dels quals permeti una regulació més orientada de les situacions específiques d'aula. A parer nostre, la metacognició, o capacitat de reflexionar sobre la pròpia acció, només és possible si hi ha un procés d'introspecció i si la reflexió sobre la pràctica va acompanyada d'una comprensió de les activitats que apunti cap a la consolidació de nous conceptes. Amb unes altres paraules: és necessari fusionar les capacitats praxeològiques amb les epistèmiques. La triangulació amb els formadors pot afavorir la presa de contacte amb nocions que es generen a la pràctica i que han d'ajudar a interpretar-la.

Entenem que apropar-se a la "història de vida lingüística" és un dels mètodes que pot ajudar formadors i docents a avançar en la línia que acabem d'apuntar. Definim "història de vida lingüística" com el relat que una persona fa, quan una altra li demana, al voltant del seu repertori lingüístic. Les llengües que es coneixen, les habilitats relacionades amb cada una d'aquestes llengües, la manera com s'han après, el record i l'oblit, l'ús quotidià de les llengües, la identificació com a bon a mal aprenent de llengües, etc. són algunes de les qüestions que de manera inevitable es tracten en aquests relats.

La nostra proposta és afavorir la presa de consciència sobre les situacions plurilingües d'aula a partir de l'explicitació de les "històries de vida lingüística". D'una banda, s'incideix en un procés d'introspecció per part del docent en el qual se sol·licita la creació d'un relat que, com qualsevol relat, ajudi a donar sentit a una història que sempre és única. D'altra banda, amb l'ajut del formador, s'enceta un procés de reflexió sobre el coneixement que tenen els alumnes de les llengües i l'ús que en fan en contextos específics.

Objectius

- Apuntar un dispositiu de formació que posi en relació les representacions i creences dels docents amb els seus processos de reflexió sobre la realitat plurilingüe i l'ensenyament de llengües.
- Exposar les característiques de les històries de vida lingüístiques.
- Emmarcar les històries de vida lingüística com un mètode propi de les recerques etnogràfiques.
- Proposar una anàlisi de tipus introspectiu per part del docent a partir del seu repertori lingüístic.
- Analitzar històries de vida lingüística elaborades per alumnes de primària.

Desenvolupament

La proposta que presentem parteix d'un procés de formació que des de fa dos cursos estem realitzant en un centre de la ciutat de Barcelona que acull alumnes que tenen llengües diverses. Es tracta d'un CEIP d'una línia, situat a ciutat vella; el claustre de professors ha sofert en els darrers cursos diversos canvis, a causa de la situació de mobilitat del professorat que caracteritza els centres públics.

Destaquem de la situació inicial del centre una certa desorientació pel tractament que havien de rebre les diferents llengües i una preocupació pel fet que els alumnes utilitzaven molt poc el català en les seves interaccions.

Va ser a partir d'aquestes constatacions que vam iniciar un procés de formació que, a grans trets, podem constatar que ha seguit les fases següents:

- a) Debat sobre representacions dels docents al voltant de les situacions plurilingües d'aula i l'ensenyament de llengües.
- b) Microanàlisi d'activitats d'aula planificades i realitzades pels mateixos docents.

c) La resposta, a nivell d'aula i de centre, a la realitat plurilingüe, a partir de les noves nocions construïdes.

d) Les històries lingüístiques dels alumnes i la reflexió metacognitiva i metalingüística.

En el moment actual ens trobem entre els punts "c" i "d" que acabem d'esmentar. Pel que fa a les històries lingüístiques, ens interessa establir una triangulació entre: la creada per la pròpia mestra, les que ella mateixa ha fet elaborar als alumnes i les reflexions que li han suscitat.

La nostra intenció és presentar en aquesta ocasió les històries lingüístiques d'un grup d'alumnes de 3r i mostrar una manera d'analitzar-les que parteix de les aportacions fetes per l'anàlisi del discurs i, d'una manera especial, per l'anàlisi del discurs en interacció que proposa Kerbrat-Orecchioni.

Avaluació

Els processos de formació, tan inicial com permanent, demanen temps. No és possible incidir en les representacions dels docents si la intervenció formativa és puntual, dilatada i acotada. A més, quan s'actua en un centre l'excessiva mobilitat dels professionals implicats sempre comporta, en algun punt, un retorn a l'inici.

Qualsevol recurs que permeti el retorn del pensament sobre ell mateix ajuda a prendre consciència de pràctiques que sovint passen per rutinàries, però que tenen un alt valor formatiu. I del contrari, és a dir de maneres de fer sovint enquistades que no tenen massa sentit. Un procés de formació com el que proposem ens ajuda a entendre que l'actuació docent sempre millora quan va acompanyada d'una reflexió meta. Amb unes altres paraules: cal aprendre a donar un nou significat a la pràctica parlant de manera crítica al voltant de casos concrets.

Aquesta presa de consciència és més productiva quan es produeix amb l'ajut d'una altra persona que faciliti la conceptualització dels fenòmens observats. Sense aquest ajut es constata una certa tendència a la construcció d'un discurs que circula tot fent giragonses al voltant de l'experiència, en comptes de provocar el que podem considerar com ruptures amb el sentit comú.

Conclusions

Quan tractem sobre el procés d'ensenyament i aprenentatge dels alumnes remetem a la noció de competència, és a dir a la capacitat de fer front a reptes cognitius específics en una situació determinada. La mateixa noció de competència ha de ser útil a l'hora de tractar sobre les institucions educatives; en aquest cas, entenem que són competents quan valoren els seus membres i els atorguen un espai per tal que manifestin les seves habilitats.

Els processos de formació que presentem es mou en la mateixa direcció. Es tracta de millorar la competència professional a partir de la reflexió i de l'anàlisi de les activitats d'aula, tot plegat sense obviar que qualsevol procés d'innovació requereix una xarxa de col·laboracions i una actuació col·lectiva.

L'explicitació i l'anàlisi de les històries de vida lingüística dels docents i dels alumnes del centre es mostren com un recurs adequat per promoure la reflexió sobre les llengües, el seu aprenentatge i els contextos d'ús. Es tracta d'un recurs adequat en qualsevol context, però d'una manera especial en situacions que es caracteritzen per la presència de llengües diferents.

La reflexió metacognitiva permet prendre consciència del potencial que sempre comporta la diversitat lingüística i situa els docents davant dos reptes especials. El primer és escoltar les veus dels alumnes, la seva manera d'expressar-se i de concebre el món des de la perspectiva cultural que han anat adquirint en el seu àmbit familiar. El segon apunta cap a la necessitat de crear nous contextos que facin possible l'aprenentatge i l'ús de la llengua catalana com a primera llengua d'instrucció. La presa de consciència de les diferències culturals i lingüístiques i la capacitat de relacionar, comparar i contrastar, adquireixen ara i aquí un paper rellevant.